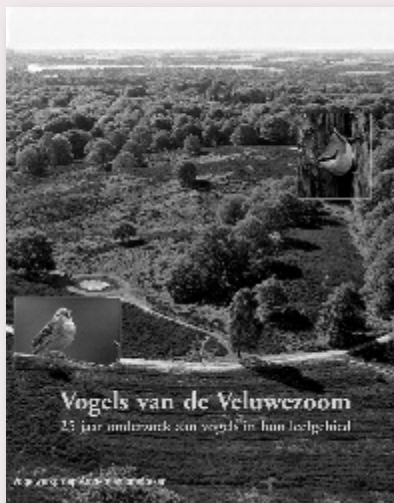

Vogels van de Veluwezoom

Vogelwerkgroep Arnhem e.o. 2008. Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken, Arnhem. ISBN 978-90-812483-1-0. 310 blz, harde kaft. Te bestellen via de website www.vogelwerkgroeparnhem.nl voor € 22,50 + € 8,95 verzendkosten.

Deze weerslag van 25 jaar telwerk is geheel uitgegeven in kleur en valt mooi open in een harde omslag. Het onderzochte gebied beslaat de Zuidoost-Veluwe (inclusief rand) en de aangrenzende uiterwaarden van de IJssel, samen bijna 200 km². Hier werden broedvogelkarteringen uitgevoerd in proefvlakken, die in sommige jaren bijna het hele gebied besloegen. In de winter werden vogels op punten geteld en in voor- en najaar op vaste trektelposten.

De opzet van het boek is een beetje rommelig, met achtereenvolgens beschrijvingen van onderzoeksgebied, weersomstandigheden, methode, Boom-marters, beheer, irrupties, biotopen en vogels, en vervolgens de teksten per soort. Die soortteksten zijn gegroepeerd per habitat, waardoor het soms iets moeilijker is om de tekst van een bepaalde soort te vinden, maar dat wordt gecompenseerd door een losse bladwijzer waarop ook de legenda's bij de kaartjes zijn te vinden. In het algemeen sluiten de hoofdstukken niet goed op elkaar aan en is er sprake van overlappende informatie.

Desondanks zijn de hoofdstukken over het landschap en het ontstaan ervan onderhoudend en doorspekt met wetenswaardigheden en goed gekozen foto's. Door datering van de foto's had het boek overigens aan historische waarde kunnen winnen.

Uit het methodenhoofdstuk wordt duidelijk dat bij de broedvogeltellingen het basismateriaal heterogeen is, maar het is niet goed te achterhalen welk materiaal bij welke soort is gebruikt voor het beschrijven van de trends. Het lijkt erop dat er wel een selectie is gemaakt, want in de tekst worden de jaren tachtig als mager geboekt, terwijl volgens de kaartjes in die jaren het gebied het meest dekkend werd onderzocht.

Veruit het grootste deel van het boek bestaat uit soortteksten, waarbij een vast stramien wordt gevolgd van algemene informatie over de soort (uit de literatuur), verspreiding en voorkomen in het onderzoeksgebied en de ontwikkelingen daarin. In veel gevallen worden de teksten begeleid door één of meerdere kaartjes van de broedvogelverspreiding, de winterverspreiding op de telpunten en een kaart met losse waarnemingen. Verder zijn er grafieken met waarnemingen per maand en trends in het onderzoeksgebied (vergeleken met Veluwe en landelijke trends). Soms is een tabel met dichtheden per bodem- of landschapstype aanwezig of geven één of meer puntdiagrammen correlaties tussen aantalsverloop en een variabele zoals bijvoorbeeld temperatuursom of aantal vogels in de voorgaande winter.

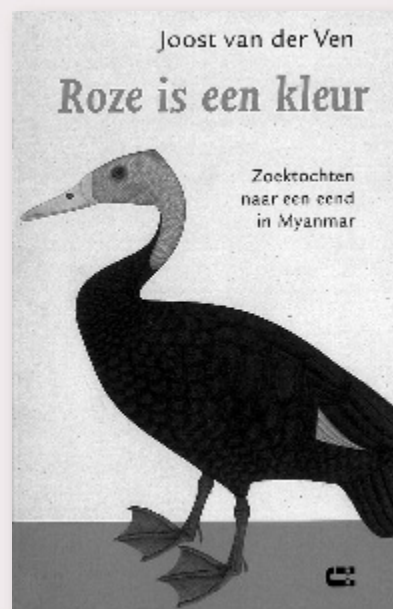
Het is duidelijk dat toen de tellingen begonnen er nauwelijks een duidelijke vraagstelling was. Hoewel niet allemaal uitgedroefd heb ik geen soorttekst kunnen betrappen op het bevatten van gebiedseigen aanvullingen omtrent de biologie van de soort. In sommige gevallen wordt een correlatie met beukenmast of veldmuisconjunctuur gegeven, maar onduidelijk is of deze informatie in het gebied zelf is verzameld. Het correleren van aantalsveranderingen van jaar op jaar en weersvariabelen had de teksten meer

diepgang moeten verschaffen, maar correlaties met temperatuursom in mei (Vink, positief) en neerslagsom in april (Vuurgoudhaan, positief) wekken de indruk dat zo'n beetje 'alles' is geprobeerd en dan treedt vroeg of laat een verband op. Het verklaren van dergelijke verbanden is een hachelijke zaak.

We moeten echter wel bedenken dat de tellingen die aan dit boek ten grondslag liggen zijn geïnitieerd aan het eind van de jaren zeventig. Destijds waren verspreiding, dichtheden, trends en trek nog een vrijwel braakliggend gebied, dat door de toenmalige tellers met groot enthousiasme te lijf is gegaan. Het is dan ook goed dat het verzamelde materiaal in de vorm van dit boek aan de vergetelheid is ontrukkt. – *Willem van Manen*

Roze is een kleur

Zoektochten naar een eend in Myanmar. Joost van der Ven 2007. IJzer, Utrecht. ISBN 9789086840076. 267 pagina's, prijs € 22,50.

Joost van der Ven, oud-voorzitter van Vogelbescherming Nederland, beschrijft in dit reisboek zijn pogingen om de Aziatische Rozekopeend *Rhodonessa ca-*

ryophyllacea, die “bijna zeker uitgestorven” is (*Handbook of the Birds of the World*), terug te vinden in noordelijk Myanmar (Birma). Nog steeds wordt niet uitgesloten dat deze soort nog voorkomt in ontoegankelijke moerasgebieden in noordelijk Zuidoost-Azië. Jarenlang konden geschikte wetlands in Myanmar niet bezocht worden, vanwege de isolationistische politiek van het dictatoriale regime. Tot de hardhandig neergeslagen opstand van de Boedhistische monniken in september in 2007 was er echter een korte periode om deze gebieden op het nog voorkomen van deze eend te verkennen.

De Rozekopeend werd ontdekt in het laatste kwart van de 18^e eeuw door Engelse kolonisten in India. In 1790 werd de soort voor het eerst beschreven door John Latham, vermoedelijk aan de hand van een tekening van een vogel in een waterwildcollectie te Calcutta (collectie Liverpool Museum). De laatste vogel stierf volgens Van der Ven in 1933 in een vogelpark in Surrey, Engeland, maar sindsdien zijn nog diverse waarnemingen van deze soort in het wild geclaimd. Het precieze jaar van uitsterven is dus onduidelijk. Toen aan het eind van de jaren negentig Myanmar weer door toeristen bezocht mocht worden, greep Van der Ven die kans om meerdere vakanties te besteden aan zoektochten naar een mogelijke restpopulatie van de Rozekopeend in de provincie Kachin (1999-2006). Daar liggen uitgestrekte wetlands, gevormd door tijdens de moesson overstromende rivieren, die een geschikt habitat vormen voor de soort.

In dit boek geeft Van der Ven eerst een overzicht over de geschiedenis van deze eend in de ornithologische literatuur. Daaraan vooraf gaat een introductie over de Britse exploratie van de avifauna van India. Negentiende-eeuwse Britse ornithologen zoals Jerdon en Hume kenden de soort uit Bengalen, anderen slechts van vogels die ter markt kwamen. Het aantal gedocumenteerde veldwaarnemingen van Rozekopeend is dan ook erg gering. Aan het eind van de 19e eeuw konden diverse vogelaars de soort al niet meer vinden, en zagen hem enkel nog als jacht-

buit. Van der Ven beschrijft slechts één veldwaarneming van Rozekopeend door Finn (1915). Slechts twee van de 75 museumexemplaren zijn afkomstig uit Myanmar, daterend van 1908 en 1910. Helaas ontbreekt een helder overzichtslijstje van de 75 museumspecimens met hun achtergrondgegevens. Ons Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis heeft één opgezette Rozekopeend, een mannetje uit India dat dateert van vóór 1866 (Schlegel, *Revue des collections du Musée d'Histoire naturelle des Pays-Bas*, Anseres p. 62). Schlegel noemt hem dan nog in navolging van Jerdon “*commun au Bengale*”. Habitatverlies door drooglegging van moerasgebieden ten behoeve van landbouw, bevolkings- en jachtdruk zijn de vermoedelijke oorzaken van de achteruitgang en het verdwijnen van de soort.

Van der Ven besteedt vanuit zijn internationale vogelbeschermingswerk ook aandacht aan de koloniale en recente politieke geschiedenis van Myanmar, dat een heel lezenswaardig deel van het boek uitmaakt, en waarbij ook het desastreuze milieubeleid van drooglegging van de wetlands en ontbossing aan de orde komt. Daarbij stelt hij de effectiviteit van de Westerse boycot van het militaire regime aan de orde, en pleit hij voor een pragmatischer aanpak. De Aziatische landen blijven gewoon zaken doen met het regime, en bemiddeling van de zijde van de VN heeft nog geen verandering gebracht in de situatie. Volgens Van der Ven is er nog geen politiek alternatief in zicht.

Het zal niet verbazen dat de zoektochten naar de Rozekopeend niet succesvol waren. De geschikte natuurgebieden zijn moeilijk toegankelijk, uitgestrekt en ook per boot onoverzichtelijk. De soort is overdag heimelijk en teruggetrokken. Van der Ven en zijn vogelvrienden zien wel andere zeer zeldzame soorten, waaronder de bijna uitgestorven Keizerreiger *Ardea imperialis* waarvan de wereldpopulatie op 50 vogels wordt geschat. Dat de Rozekopeend nog ergens levend zal opduiken is niet waarschijnlijk, maar wordt nog steeds niet uitgesloten geacht. – *Ruud Vlek*

Beter één vogel in de hand...

Vogelvangst, valkerij en eieren zoeken in ambacht, cultuurhistorie, natuurbescherming en wetenschap

Redactie J.T. Lumeij, D.A. Jonkers & J.J.H.G.D. Karelse 2008. KNNV Uitgeverij, Zeist. ISBN 978 90 5011 2635. 224 pagina's, harde kaft. Prijs € 34,95.

Dit is het zeer fraai vorm gegeven verslag van een symposium gehouden op de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht in april 2006, getiteld “*Ambachtelijk werken met wilde vogels*”. Zoals de titel al aankondigt geldt in dit boek het omgekeerde van Thijsse’s adagium, en kan het dan ook worden beschouwd als directe tegenhanger, en ten dele aanvulling, van het nog maar een jaar eerder bij dezelfde uitgever verschenen “*Een eeuw vogels beschermen*” (Saris et al. 2007). Een opmerkelijke gelegenhedscombinatie van eendenkooikers, valkeniers, wilster- en ganzenflappers, aaisikers, vogelringers, historici, biologen, virologen, juristen en ten slotte ook de minister van LNV en haar ambtenaar houden een gezamenlijk pleidooi voor allerlei ‘ambachtelijke’ vormen van vogelvangst, niet enkel vanuit cultuurhistorisch perspectief, maar ook ter uitbreiding van de huidige mogelijkheden daartoe op zulke contro-

versieële gebieden als valkerij en eierapperij. En dit alles werkelijk prachtig uitgegeven door de KNNV Uitgeverij te Utrecht.

Het boek is zeer interessant vanwege de goed gedocumenteerde historische hoofdstukken over oude vangpraktijken, niet enkel die van vinkers, valkeniers, en kooikers, maar ook de meer gespecialiseerde vormen daarvan met betrekking tot Kwartel, Houtsnip, Veldleeuwerik, Goudplevier en ganzen. Een regelmatig terugkerend argument in dit boek is het nut van de oude ambachtelijke vangsten voor het wetenschappelijk onderzoek van vogeltrek en vogelziekten. Bij het kooikersbedrijf is een positief nevendoel het in stand houden van stiltegebieden en kleinschalige natuurgebieden in het agrarisch landschap, en bij valkerij is er het nevendoel van revalidatie van roofvogels en herstel van roofvogelpopulaties. Het vangen van vogels levert ook voor het monitoren van vogelvirusen veel nuttige informatie op.

Er overheerst dus in dit boek een zeer positieve toon jegens het vangen van vogels, en de schadelijke neveneffecten en uitwassen daarvan komen niet of weinig uitgewerkt aan de orde. Zo ontbreekt er een hoofdstuk over kooivogelhouderij en -handel en de uitwassen en bestrijding daarvan, en de rol van het houden van waterwild, duiven, papegaaien en dergelijke voor verwilderde populaties van exoten. Iets dergelijks geldt voor het historisch hoofdstuk over het vangen van Veldleeuweriken met behulp van spiegels. Vermeld wordt dat leeuwerikenvangst in Zuid-Europa nog steeds is toegestaan, maar de omvang en schade van deze praktijken voor noordelijke populaties worden aangekaart noch gekwantificeerd. Meer in het algemeen zou een hoofdstuk over vogelvangst in Europa en de gevolgen daarvan voor vogelpopulaties een nuttige aanvulling in het boek zijn geweest. Wat niet ontbreekt is een hoofdstuk over de zogenaamde populatiebeschermende betekenis van het rapen van kievitseieren, dat volgens de auteurs van dit hoofdstuk weer naar alle provincies zou moeten worden uitge-

breid. Dit geïllustreerd met een foto van onze landbouwminister bij een nog volledig kievitlegselsel, met in haar beide handen nestbeschermingsstokjes, tegenover een Commissaris van de Koningin in Friesland die de eerstgevonden eieren in ontvangst neemt. Lachwekkend is hier het argument van 'provinciale rechtsongelijkheid': als in Friesland nog geraapt mag worden, waarom dan niet in heel Nederland? Hier had een paragraaf met onderzoeksgegevens over de achteruitgang van de Kievit in alle provincies niet misstaan (in Friesland sedert 2003 een populatieafname van 37.5%).

Afgezien van deze kanttekeningen bestaat het boek niettemin uit meerdere historisch zeer goed uitgewerkte hoofdstukken over de oude vogelvangambachten, en hun actuele inzet bij monitoring en onderzoek. Een taalkundig hoofdstuk van historicus Ignaz Matthey handelt over het grote aantal vogelmetaforen, spreekwoorden, vaktermen en familienamen die de Nederlandse taal kent met betrekking tot vogels en vogelvangst. Opmerkelijk is hoezeer die nog immer tot de dagelijkse spreektaal behoren, zonder dat we ons hun oorsprong realiseren. Matthey's andere bijdrage, over de relatie tussen mens en vogel sinds de Middeleeuwen, had eigenlijk het openingshoofdstuk van dit boek kunnen zijn.

Voor ringers en in vogeltrek geïnteresseerden zijn er een drietal hoofdstukken over vogelvangst ten behoeve van ringonderzoek en ganzen- en wilsterflapperij. De Rotterdamse vakgroep virologie schreef een zeer informatief overzicht over influenza A virusen bij diverse vogelfamilies. En ten slotte is er een degelijke juridische inventarisatie van nationale en Europese regelgeving met betrekking tot vogelvangst en de regulering van deze oude ambachten. Met een zoeklicht worden enige knellende bepalingen aangetroffen die de beoefening der oude ambachten in de weg staan.

Het is jammer dat de redactie de propagandapraatjes van eierzoekers en valkeniers voor uitbreiding van hun hobby niet verder heeft willen nuanceren of terug-

wijzen. Nu is het laatste woord aan een ambtenaar van het Ministerie van Landbouw, die een verruiming van de regelgeving over valkerij aankondigt (als de Tweede Kamer daarmee akkoord gaat), zonder dat de redactie zich over nut en noodzaak daarvan uitspreekt. Ik neem aan dat er op het wetenschappelijk symposium in een slotdiscussie dienaangaande wel de nodige kanttekeningen zijn geplaatst. Al met al is dit echter toch een grondig, prachtig uitgevoerd en zeer lezenswaardig boek over oude vaderlandse vogelberoepen en hun actuele waarde voor wetenschappelijk onderzoek. – *Ruud Vlek*